

Text

Alsófehér vármegye terepén előforduló emlékek és leletek összeállítása és kimutatásának typologiai alapon, chronologiai rendben való kísérlete.

I. Palaeolith aera.

A palaeolith aera emlékei és leletei még eddigelé nem tűntek föl terepünkön; tanulmányom körébe csak azért vannak bevonva, hogy megtudhassuk, hogy tárgyai minő geologiai és természeti viszonyok között fordulhattak és fordulnak elő.

II. Neolith aera.

Alsófehér vármegye terepén előforduló kőbalták általában nagy fokuak s rövid pengéjük; a csont eszközök, t. i. az ár, tü, simítók, közönséges alakjukban kerülnek napfényre; az agyagművesség készítményei legtöbbször szabad kézzel alakítottak s szabad tűzben égetettek; díszítésük mértaniak, karczottak, mintákkal benyomottak, vagy pedig plasztikailag felrakottak s általánosan a mykenaei előtti kultura keramikájával, vagy Hissarlik legalsó városa, Kypros nekropolisza s a kykladok edényeinek ornamentikájával látszanak analogoknak, s melyek zsinig, szalag- s harangidomu serlegek alakjaiban nyilvánulnak, s mindannyiakat az egyiptomi és babyloniai kulturelemek összehatásából, Syriából Kr. e. a XV. évszázadban származottaknak tekinthetjük.

I. TÁBLA. a) sz. Egy zsugorított, hosszú fejű dolichocephal tetemnek csontváza. Lelőhelye: *Vládháza* (tumulus).*

II. TÁBLA. 1. sz. Egy rövid pengéjű és széles foku kőbalta melaphirből alakítva. Lelőhelye: *Vládháza* (tumulus).

* A tumulusok vagy a magas és nagy halmu sírok s azoknak emlékei a neolith aerának nem az első, hanem annak negyedik szakába tartoznak, s a neolith és bronz aera közt mintegy összekötő láncszemet képeznek; s mint ez a munkában ki is van mutatva és fejte.

2. sz. Egy tört foku kőbalta melaphyrból gyártva. Lelőhelye: *Vládháza* (tumulus).
3. sz. Egy dacitból gyártott kőbalta, pengéje 4 cm., foka le van törve. Lelőhelye: *Vládháza* (tumulus).
4. sz. Dacitból, gyártott vaskos kőbalta, pengéje 3, foka 4 cm., köpüjének átmérője $2\frac{1}{2}$ cm. Lelőhelye: *Vládháza* (tumulus).
5. sz. Amphibol-andesit-trachitból alakított vaskos kőbalta, pengéje 3, foka 4 cm., köpüjének átmérője $2\frac{1}{2}$ cm. Lelőhelye: *Vládháza* (tumulus).
6. sz. Amphibol-andesit-trachitból gyártott kőbaltának töredéke, pengéje 4 cm. Lelőhelye: *Vládháza* (tumulus).
7. sz. Juh- vagy kecske-lábszárból készített ár. Lelőhelye: *Vládháza* (tumulus).
8. sz. Egy hegyes csucu csont ár. Lelőhelye: *Vládháza* (tumulus).
9. sz. Egy tiszta réz sodronyból készített két tekerces korongu nőkapocs. Lelőhelye: *Vládháza* (tumulus).
10. sz. Egy négyszögre vert kettős kampóju réz horog. Lelőhelye: *Vládháza* (tumulus).

III. TÁBLA. 11. sz. Egy tüzkőből (silex) nagy műgonddal pattogatott nyílcsucs. Lelőhelye: *Csáklya*, a zuhatag melletti őstelep.

12. sz. Egy törzsfőnök jogara, mely színes márványból van alakítva. Alakja gömbded, köpüjének átmérője 1·5 cm. Lelőhelye: *Csáklya*, a zuhatag melletti őstelep.

13. sz. Egy pattogatott 2 cm. hosszúságú nyílcsucs, mely silexből van nagy ügyességgel készítve. *Csáklyai* őstelep.

14. sz. Egy kellőleg előkészített gyurmájú, szabad kézzel alakított és szabad tűzben égetett virágcserep alaku fületlen edény, melynek egyenes pereme s oldalának egy kevésbé kidudorodó része két sor vesszőcskével van díszítve. Magassága 12·5 cm, peremének 11, lapos fenekének átmérője $6\frac{1}{2}$ cm. Színe barna. *Vládháza* (tumulus).

15. sz. Egy négy bubu s fényesre csiszolt kőbuzogány, mely nagy műgonddal van syenitből készítve. *Csáklyai* őstelep.

16. sz. Egy kellőleg előkészített gyurmájú edény, mely szabad kézzel idomított és szabad tűzben barnára van égetve. Magassága 19, kör alaku pereme 11, és fenekének átmérője 7·5 cm., s nyulánk, homoru nyakán alul három lapos kis füllel van ellátva. *Vládháza* (tumulus).

17. sz. Egy pattogatott fogu silex fűrész, hossza 4·5 cm. *Vládházi* őstelep.

18. sz. Egy minden műgond nélkül idomított gömbded alju, letört fülű csésze, melynek homoru nyakát szakaszos pálcza-díszítés köríti, s oldalán felül egy, alul két egyenközü kör közé szorított pálczákból alakított csoportokat tüntet föl. Színe szürkés barna. *Vládházi* tumulus.

19. sz. Egy kellőleg előkészített gyurmájú, szabad kézzel alakított s szabad tűzben égetett, lapos, rovátkolt fülű bögre, melynek egész

homoru nyakát s azon aluli domborát halszálka-díszítés futja körül. Színe szürkés barna. *Vládházi* tumulus.

20. sz. Egy jól átdolgozott gyurmájú s szabad kézzel idomitott, szabad tűzben égetett csésze töredéke, oldalait ostábla-koczkák s tompa szög alatt megtört s tüzdelt egyenközű vonalak tömege díszíti. Színe kékes szürke. *Vládházi* tumulus.

21. sz. Egy gömbded alju, letört fülű, csatornás ajaku csésze, melynek nyakát rendetlen pálcza-sor s oldalát szabálytalan farkasfogak övedzik körül. Magassága 5,5 cm. Színe szürkés barna. *Vládházi* tumulus.

22. sz. Egy gondosan megmunkált gyurmájú, szabad kézzel alakított s szabad tűzben égetett váza. Kihajló, keskeny peremén alul szabályszerűen homorodó nyakának az alját homoru pontokkal díszített zsinór vagy zsinég övedzi körül, melyről körded lapos fülére három, homoru pontokkal ékített zsinór tartánykép csüng alá. Magassága 22 cm. Színe barna. *Vládházi* tumulus.

23. sz. Egy kellőleg megmunkált gyurmájú, szabad kézzel alakított, szabad tűzben égetett gömbded alju, letört fülű díszítetlen csésze. Magassága 6,5 cm. Színe szürkés barna. *Vládházi* tumulus.

24. sz. Egy gondosan átdolgozott gyurmájú, szabad kézzel alakított, szabad tűzben égetett bögre töredéke, mely egymást keresztező vonalakkal kitöltött három egyenközűen ívelő s a legalsóról függélyesen lefutó szalagokkal van díszítve. Színe barna. *Vládházi* tumulus.

25. sz. Egy egyszerű, jól megmunkált gyurmájú, szabad kézzel alakított, szabad tűzben égetett díszítetlen csésze, mely a 23. számú vázának boritékaül szolgált. Színe barna. *Vládházi* tumulus.

IV. TÁBLA. 26. sz. Egy kellőleg iszapolt gyurmájú, szabad kézzel alakított, szabad tűzben égetett ürelyes talpu, harang alaku pohárnak a töredéke. Színe vörös. *Csáklyai* őstelep.

27. sz. Egy kellőleg átdolgozott gyurmájú, szabad kézzel idomitott, szabad tűzben égetett tört peremű és fülű gömbded alju csésze, melynek szabályosan homoraló nyakát pálczadíszítés övedzi körül, s egész oldalát egyenes vonalakkal kitöltött farkasfogak díszítik. Színe vörös. *Csáklyai* őstelep.

28. sz. Egy kellőleg előkészített gyurmájú, szabad kézzel alakított, szabad tűzben égetett edénynek a töredéke, melynek sima nyak-alját egy pontokkal kitöltött zsinór s oldalát több széles, vízszintes körben futó s párhuzamos egyenes vonalakkal kitöltött vagy beágyalt szalagok ékítik. Színe barna. *Csáklyai* őstelep.

29. sz. Egy iszapolt gyurmájú, szabad kézzel alakított, szabad tűzben égetett gömbded alju csésze, melynek keskeny egyenes pereme pontokkal, nyak- és oldal-köze egymásba illő és fekvő szögek sorozata által van elválasztva, s maga a nyak és oldal pedig egyenes vonalakkal kitöltött farkasfogakkal van elöntve. Színe élénk vörös. *Csáklyai* őstelep.

30. sz. Egy hanyagul kezelt gyurmáju, szabad kézzel alakított, szabad tűzben égetett edénynek oldaltöredéke, mely vízszintesen körülfutó s egyenközű egyenes vonalakkal kitöltött szalagokkal van díszítve. Színe szürkés barna. *Csáklyai* őstelep.

31. sz. Egy iszapolt gyurmáju, szabad kézzel alakított, szabad tűzben égetett idolnak a töredéke, melynek analogiáját a tiryinsi idolk között lelhetjük föl. Színe barna. *Csáklyai* őstelep.

32. sz. Egy terrakotta korong, melynek átlukasztott közép-pontjából hét sugár lövel ki. Azt hiszem, nem tévedek, ha azt a nap symbolikus jelvényének tartom. Színe barna. *Csáklyai* őstelep.

33. sz. Egy terrakotta ki- és behajló keretű tárcsa, melynek átlukasztott közepéből pontokból képzett sugarak lövelnek szét. Talán amulet. Színe barna. *Csáklyai* őstelep.

34. sz. Egy terrakotta korong, mely közepén át van lyukasztva, s szegélye vonalkákkal van díszítve. Színe barna. *Csáklyai* őstelep.

35. sz. Egy terrakotta idolk, melynek analogiáját a tiryinsi leletek közt találjuk föl. Színe fekete. *Csáklyai* őstelep.

36. sz. Egy kellőleg előkészített gyurmáju, szabad kézzel alakított, szabad tűzben égetett, tört fülű, csatornás ajku és gömbded alju csésze, mely homoru nyakán alul szakgatott és tüzdelt függélyes egyenes vonalakkal van ékitve. Színe sárgás barna. *Kapudi* őstelep.

37. sz. Egy kellőleg előkészített gyurmáju, szabad kézzel alakított, szabad tűzben égetett vázának a töredéke, melynek oldala majd lencse-, majd pálcza-csoportokkal van díszítve. Ily díszítésű edények töredékei a butmiri (Bosznia), valamint az erdélyi neolith telepeken igen gyakran fordulnak elő. Színe barna. *Kapudi* őstelep.

38. sz. Egy gondosan átdolgozott gyurmáju, szabad kézzel alakított, szabad tűzben égetett bögrének az oldaltöredéke, melynek oldalát három vízszintesen körülfutó s három függélyesen lecsüngő s vonalakkal beágyalt szalagok díszítik. Színe barna. *Kapudi* őstelep.

39. sz. Egy jól átdolgozott gyurmáju, szabad kézzel alakított, szabad tűzben égetett bögrének a fenéke, mely szegélyén négy pár ellentétesen fekvő, függélyesen átfurt lyukkal, s felszíne egymást keresztező növényi levéldiszzsel van ellátva. Színe barna. *Kapudi* őstelep.

40. sz. Egy hanyagul munkált gyurmáju, szabad kézzel alakított, szabad tűzben égetett edény oldalának töredéke, mely vízszintesen körbe futó pálcza díszítést tüntet föl. Színe barna. *Kapudi* őstelep.

41. sz. Egy kellőleg előkészített gyurmáju, szabad kézzel alakított, szabad tűzben égetett nagyobb szabású edénynek a töredéke, melynek kihajló peremén alóli nyakát egymást keresztező egyenes vonalakkal beágyalt széles szalag, s ennek mind felső, mind alsó szélét egy-egy lencse-sor, s az alsó lencse-sorból két függélyesen lefutó s egymást keresztező egyenes vonalakkal kitöltött széles szalag ékiti. *Kapudi* őstelep.

42. sz. Egy durva gyurmáju, szabad kézzel alakított, szabad tűzben égetett edénynek oldaltöredéke, melynek oldalát egyenes vonalakkal kitöltött egyenközű vízszintes szalagok futják körül. Színe barna. *Kapudi* őstelep.

V. TÁBLA. 43. sz. Egy durva gyurmáju, szabad kézzel alakított, szabad tűzben égetett s függélyesen átfurt fülű csészének fele. Minden díszítést nélkülöz. Színe vöröses barna. *Kapudi* őstelep.

44. sz. Egy darab vörösre égetett sövény-vályog, melyen a vesszőfonadék nyomai fönn vannak tartva. *Kapudi* őstelep.

45. sz. Egy gondosan megdolgozott gyurmáju, szabad kézzel alakított, szabad tűzben égetett edénynek töredéke; oldala részint szabálytalanul elhintett s részint szabályosan vízszintes körbe futó lencsék közét egymásba vágó szögek soraiból álló oszlopok töltik ki, s az alsó lencse-sor minden lencséjéből egy-egy egyenes vonal egyenközűen huzódik végig az edény oldalán. Színe barna. *Kapudi* őstelep.

46. sz. Egy tengeri kagylónak, valószínűleg spondilus gederopusnak, gyöngyházfejű umbója. *Kapudi* őstelep.

41. sz. Egy jól és gondosan megdolgozott gyurmáju, szabad kézzel alakított, szabad tűzben veresre égetett ürelyes talpu pohárnak vagy harang idomu serlegnek a nyaka. Az *alvinczi* »Gobli« nevű őstelepből.

48. sz. Egy kellőleg előkészített gyurmáju, szabad kézzel alakított, szabad tűzben veresre égetett pohárnak vagy harang idomu serlegnek az öble. Az *alvinczi* »Gobli« nevű telepből.

49. sz. Egy gondosan megmunkált gyurmáju, szabad kézzel alakított, szabad tűzben veresre égetett pohárnak vagy harang idomu serlegnek homoru talpa. Az *alvinczi* »Gobli« nevű telepből.

50. sz. Egy kellőleg előkészített gyurmáju, szabad kézzel alakított, szabad tűzben égetett edénynek a töredéke, melynek széles szalaga bökökkel van kitöltve. Falának vastagsága 1 cm. Az eddig leirt edényeknek vastagsága 2—5 mm. között váltakozott. Színe vörös. Az *alvinczi* »Gobli« telepből.

51. sz. Egy kellőleg megdolgozott gyurmáju, szabad kézzel alakított, szabad tűzben égetett, 1 cm. vastag falu edénynek oldaltöredéke, mely részint sima, részint pontokkal lézagosan kitöltött széles szalagokkal van ékitve. Színe vörös. Az *alvinczi* »Gobli« telepből.

52. sz. Egy gondosan megmunkált gyurmáju, szabad kézzel alakított, szabad tűzben égetett bögrének alj-töredéke, melynek oldala a fenekéig lefutó s bökökkel kitöltött széles szalagokkal van díszítve. Falának vastagsága 1 cm. Színe vörös. Az *alvinczi* »Gobli« telepből.

53. sz. Egy jól megmunkált gyurmáju, szabad kézzel alakított, szabad tűzben égetett edény töredéke, mely sima rövid nyakán alul egy bökökkel kitöltött csonka háromszögöt tüntet fel. Falának vastagsága 1 cm. Színe vörös. Az *alvinczi* »Gobli« telepből.

54. sz. Egy kellőleg megmunkált gyurmáju, szabad kézzel ala-

kitott, szabad tűzben égetett edénynek oldaltöredéke, melynek oldala széles szalagokkal van ékitve. Színe vörös. Az *alvinczi* »Gobli« telepből.

55. sz. Egy 11 cm. hosszú és 5 cm. széles s 3 cm. vastag amphibol andesit trachitból készült véső. Színe zöldes fehér. Az *alvinczi* »Gobli« telepből.

VI. TÁBLA. 56. sz. Egy az út sarából szabad kézzel alakított, s előbb a napon szárított — a mint azt a kifelé hajló peremének repedései igazolják — utóbb szabad tűzben szürkére égetett edény töredéke, melynek nyakát jellemzetes zsineg köríti. Felszíne durva, simitatlan; falának vastagsága 1 cm. Törete pedig érdesen földes. Lelőhelye: *Csombord*, a Maros balpartján; báró Kemény Simon udvarának színtezésekor feltárt őstelep.

57. sz. Egy az út sarából szabad kézzel alakított s előbb a napon szárított, utóbb szabad tűzben szürkére égetett edény töredéke, melynek egyenes pereme három lyukkal van ellátva, kétségkívül, hogy azokon keresztül zsinéget fűzve felakasztható vagy kényelmesebben hordozható legyen, s melynek nyak-alját ujjal nyomkodott csipkázat övedzi. Felszíne simitatlan, durva. Falának vastagsága 7 mm., törete érdesen földes. Lelőhelye: *Csombord*, a Maros balpartján; báró Kemény Simon udvarának színtezésekor feltárt őstelep.

VII. TÁBLA. 58. sz. Egy műgonddal előkészített gyurmájú, szabad kézzel alakított, szabad tűzben égetett letört peremű s két kisdud lapos füllel ellátott váza. Hengerded nyakán alul egyszerre öblösödő oldalának felső részét egy függélyes és hat vízszintes vonalakból és tüzdelt farkasfogakból álló sorok díszítik, melyek végre megszakgatott s tüzdelt vonalcsoportok által záratnak be. Színe sárgás barna. *Oláh-Lapád*, a fehérmarti — »ripa alba« — telepből.

59. sz. Egy kellő gonddal megmunkált gyurmájú, szabad kézzel alakított, szabad tűzben égetett s két füllel ellátott bögre, melynek kifelé hajló széles pereme belül egy folytonos pontsor, négy tüzdelt vonalból álló s függélyes pálczák által megszakított csoportozat, s ezzel kapcsolatban álló tüzdelt farkasfogakkal van díszítve; oldalát pedig sűrűen egymásba illő tüzdelt trapezek vagy ferdények borítják el. Színe szürkés kék. *Oláh-Lapád*, a fehérmarti — »ripa alba« — telepből.

60. sz. Egy kellőleg előkészített gyurmájú, szabad kézzel alakított, szabad tűzben égetett áldozati füstölőnek átlukgatott fedele. Színe kékes szürke. *Remete*, a kanyarulatnál levő telepből. (La kurmetura.)

61. sz. Egy kellőleg előkészített gyurmájú, szabad kézzel alakított, szabad tűzben égetett gömbded alju csésze, mely henger alakú tört nyakán és fülén alul két sor pálcza, s egészen az aljig tüzdelt hegyes farkasfogakkal van díszítve. Színe szürkés barna. A *remetei* kanyarulatnál levő telepéből. (Remete — la kurmetura.)

62. sz. Egy iszapolt gyurmájú, szabad kézzel alakított, szabad tűzben égetett csészécskének töredéke, melynek lapos fogantyuja függélyesen átfurt lyukkal van ellátva. Felszínén semmi dísz, egészen

sima. Színe halvány vörös. A *remetei* kanyarulatnál levő telepből. (La kurmetura.)

63. sz. Egy kellőleg megmunkált gyurmájú, szabad kézzel alakított, szabad tűzben égetett edénynek a töredéke, mely sima egyenes peremű nyakán alul egymást keresztező egyenes vonalakkal van ékítve. Színe vöröses barna. A *remetei* kanyarulatnál levő telepből. (La kurmetura.)

64. sz. Egy durva kavicsos gyurmájú, szabad kézzel alakított, szabad tűzben égetett edénynek töredéke, melynek fülét plasztikailag felrakott s ujjal nyomkodott rozsga helyesíti, melyből mind jobbra, mind balra, viszont plasztikailag felrakott s ujjal nyomkodott szalagok vonulnak végig az edény oldalán. Színe barna. A *remetei* kanyarulat telepéből. (La kurmetura.)

65. sz. Egy szarvas-ágancs rozsgából készített kalapács, mely a nyél befogadására keresztül van furva. A *remetei* kanyarulat telepéből. (La kurmetura.)

III. A fémek aerája.

a) *A réz, mint a fémek és érczek átmeneti időszakának képviselője.*

És ezzel Kr. e. a XII. századba lépünk, midőn a phöniek a Földközi és Fekete tenger partjain a fémek egyedüli árusaiként lépnek föl. Ennek következtében az emlékek és leleteknek alakjai, a réz tárgyak rohamos megjelenésével a kőszközközöknek alakjai is módosulást szenvednek. A kő balták, a réz fejszék és réz fokosok idomait kezdik magukra öltetni, sugárabbak és csinosabbak lesznek. Az edények formái kecsesebbek s zárt kemenczében, néha zöld lomb füstje között, feketére találjuk kiégetve. Ornamentikájában a pontok és egyenes vonalak motívumai mellé, a görbe és megtört vonalakat is felölelve látjuk, melyek a maeander, czik-czak, hullám és spirál vonalakban nyernek kifejezést.

VIII. TÁBLA. 66. sz. Egy sarló alaku réz késnek a pengéje. Alakja inkább a bronz kések jellegét tünteti föl, s ennél fogva azon gyanut kelti föl, hogy az a bronz korszakban készítettett. *Vládháza*, az óbursi telepből.

67. sz. Egy réz galyhó (Krampe). Hossza 20,5 cm.; ebből a fokára 4, hegyes pengéjére 14, s ellyptikus köpűjének rövidebb tengelyére 2,5 cm. esik. Aspelin a finn-ugor régiségekről irt művében analog réz galyhókról emlékezik meg a káma-melléki ananinoi nagy telepből. Szórványos lelet. Az *alvinczi* határban a vasút építése alkalmával találtatott.

68. sz. Egy megcsonkított réz fejsze; csonka pengéje 6 cm. hosszú. Analogiáját az ural-altáji vidéken találjuk föl. *Kovászna*. Szórványos lelet.

69. sz. A 67. szám alattival egészen analog s azzal egyszerre találtatott. *Kovászna*. Szórványos lelet.

70. sz. Egy réz törnek pengéje, melynek közepét négy vércsatorna futja végig. Töredék. Lelhelye: *Csekelaka*.

71. sz. Egy réz fejszének mintája, fagyagos csillámpalából készítve. *Csáklyai* telepből.

72. sz. Egy réz fejsze, melynek foka ívelt éllel van ellátva; hossza 13 cm.; ellyptikus köpüjének hosszabb tengelye 2,5, a rövidebbé 2, pengéjének körszelvénye 3,5 cm. Oroszországban a mordvinnek, mériek és finnek területén sokféle változatban fordul elő. *Csáklyai* telep.

73. sz. Egy lapos trapéz alakú réz véső; hossza 11, élének körszelvénye 4, a bütüje 2 cm.; vastagsága pedig 6 mm. Dr. Hampel véleménye szerint hazai tárgyaink között nem találunk analogiájára, de van reá példa az északi regio silex pengéjében. Azért valószínűnek tartja, hogy ez az idom északi példány után keletkezett. *Csekelaka*. Szórványos lelet.

74. sz. Egy réz fűrész darabja. Hossza 5, középszélessége 1,8 cm. A *kapudi* telepből.

75. sz. Egy épszögény (oblongum) idomu réz véső; hossza 6, élének körszelvénye 4, bütüje 3,5, vastagsága $\frac{4}{10}$ cm. Analogiáját nem tudjuk feimutatni. A csáklyai rejtégben (depo) bronz tárgyak és egy réz ducz társaságában fordult elő. Lelhelye: *Csáklya*, Luka halma (La gruju Luki).

76. sz. Egy réz csákány töredéke; analogiáját dr. Hampel a réz-korról irt művének 24. ábrájában mutathatjuk föl. *Csáklyai* telepből.

77. sz. Egy réz galyhónak levágott lapos pengéje. *Gergelyfája*. Szórványos lelet.

78. sz. Egy lapos trapéz idomu réz véső. Analogiáját Richter Ohnefalsch Cyprus szigetén számos példányban találta fel. *Szent-Gerlicze*. Szórványos lelet.

79. sz. Egy réz sodronyból tekert karperecz. Analogiáját nem tudjuk kimutatni. *Csáklyai* telepből.

80. sz. Egy réz sarlónak töredéke. Dr. Hampel nézete szerint e specialis sarló-idom majdnem kizárólag s legsűrűbben hazánk erdélyi részében fordul elő. Hazánkon kívül csak Oroszországban található fel. Megjegyzendő, hogy Cesnola Cyprus szigetén sok réz sarlót, vésőt hozott napfényre. E szerint nemcsak Oroszországban lelhetjük föl. *Csáklyai* telepből.

81. sz. Egy réz tör, vagy kés, melynek alján egy ép és egy kitört lyuk látható, melyek a nyélnek szegecsekkel való megerősítésére szolgáltak. A *kapudi* telepből.

IX. TÁBLA. 82. sz. Gondosan iszapolt gyurmájú, korongon alakított, zárt kemenczében égetett vázának töredéke, melynek festett halavány rózsaszínű alapszínű barna spirális sávolyok párhuzamosan, majd derékszög alatt huzódnak végig. Analogiáját a tirynsi vázák töredékein tudjuk felmutatni. Lelőhelye: *Fugad*.

83. sz. Egy gondosan iszapolt gyurmájú, korongon alakított, zárt

kemenczében égetett vázának a töredéke, melynek halvány rózsa alapszínén egyenközü barna sávolyok között két rövid barna oszlopocská tűnik föl. Analogiája hasonlókép a tiryinsi romok közt levő cserepek között lelhető fel. Lelőhelye: *Fugad*.

84. sz. A 82. és 83. töredékekkel megegyező gyártmány, összetett spirál diszitással ellátva. Lelőhelye: *Fugad*.

85. sz. Egy darab tiszta réz pogácsa. Lelőhelye: *Vládházi őstelep*.

86. sz. Egy darab tiszta réz pogácsa. Lelőhelye: *Marosujvári ősi gorcz*.

87. sz. Egy darab cuprit — rézélecs — rög. Lelőhelye: *Csáklya*, a Luka-féle halom (La gruja Luki).

88. sz. Egy tiszta réz pogácsának $\frac{3}{4}$ -e. Lelőhelye: a Luka-féle halom (La gruja Luki).

89. sz. hiányzik.

b) *Bronz aera*.

Dr. Reinecke Pál álláspontjára helyezkedve, a bronz aerának négy fokozatos szakát vethetjük föl, mely körülbelül három évszázadig tartott, t. i. Kr. e. a XII. század közepétől a IX. század közepéig.

És ha már a mykenaei korszakra vonatkozó chronologiai alaplól indulunk ki, azt hiszem, hogy nem sokat tévedünk, ha ezt az aerát az 1500—1150. évek közé helyezzük. Megjegyzendő, hogy ennek az aerának a sulypontja a XV. és XIV. évszázadra esik, mignem az 1300—1150. évek közé eső idő átmenetet képez a IV. korszakhoz.

A bronz korból való síroknak igen, de igen csekély száma rendkívül megnehezíti e korban uralkodó temetkezési szokásoknak egy összefüggő jelzését. A régibb bronz korra nézve Magyarország erdélyi részében egy temetőhelyet sem tudunk felmutatni. Magyarországon is csak a mosonmegyei két temetőhely köti le figyelmünket, t. i. a valamivel régibb jessehofi (Moson-Szolnok mellett) és a valamivel újabb, a gátáni. E temetőhelyeken sík temetkezéssel, azaz halomnélküliekkel találkozunk, melyekben a tetemek mellett bronz és agyag mellékletek fordulnak elő. A bronz tárgyak szorosán csatlakoznak a gyűjtélkes leletek tárgyaihoz.

A bronz aera II. szaka is sírokban nagyon, de nagyon szegény. Ennek a korszaknak magyarországi sírjai is összeköttetésben állanak nyugattal. Különösen nagy megegyezés tűnik föl az alsóausztriai, a felsődunavidéki és a Rajna melletteikkel. Magyarországon a szomolányi temető (Mosonmegye) képviseli e korszak sírjait. És a mint ezeknek sírjai tanuskodnak, az el nem égetett tetemet sírhalmok alá helyezték. A csekély magasságu sírhalmok érdekes bronz fegyvereket, bronz ékszereket s agyag edényeket tartalmaznak. Sajnos, hogy Erdélyben és így megyénkben is ilyen sírokra nem hivatkozhatunk.

A bronz aera III. korszakával a temetkezés módjában nagy változás állott be, t. i. a tetemet nem földelték el, hanem elégették. Magyarországon, Nagy-Lehota mellett (Nyitramegye), több halomra bukkantak, melyek alatt kőrakások közé helyezett urnák kerültek elé, s többek közt az egyik urnából egy bronz tört emeltek ki, mely a mikenai törformákra emlékeztet. Ugyancsak Nyitramegyében, Novák mellett, bukkantak urnatemetőre, melynek tárgyai megegyeznek a nagylehotaival. Azonban új formák is előfordulnak, p. o. bronz sodronyból készült pápaszem-tekercesek, bronz kések lapos nyéllal és kis bronz gombok. Az elföldelt tetemek temetkezéséből az elhamvasztáshoz való átmenet másutt is meg van állapítva, p. o. a dél-német sirhalmokban, Alsó-Ausztriában, Csehország délnyugati részében. Erdélyben e korszakra vonatkozó urnatemetők is — fájdalom — hiányoznak, azaz nem kerültek még eddigelé napfényre. De mindennek daczára a gyűjtelőes, vagy rejtett bronz leleteink mind e korszakhoz tartoznak.

A bronz aera IV. korszakára esik az urnatemetők virágzása kora. Magyarországon s másutt is nagyon gyakoriak az urnatemetők. Magyarország nyugoti részén kívül az Alföld is egészen az erdélyi hegyekig felmutat ilyenmő leleteket. A sirok tartalma nagyobbrészt halottégetésre szolgáló urnák, más edényekkel elegyesen. Azonban érczeműek nem igen fordulnak elő. És már ezen korszakkal a bronz tárgyak egységes jellege megszűnik, megszűnik maga a bronz kor is s változnak a sirok típusai is. Nyugaton a régibb hallstadti kultúra erősen észrevehető, azonban az ország keleti és erdélyi részét olyan törzsek foglalják el, melyek távol keletről jöttek s egészen új művelődést hoznak magukkal, s a Dunán innen s főleg Erdélyben számos siktemető az Alföld kurgánjaival a skythák nyomait tünteti föl.

És már ezen előzmények után a jelzett aerára vonatkozó tárgyak leírására térhetünk.

X. TÁBLA. 90. sz. Egy bronz tokos véső, mely dudoros peremén alul füllel van ellátva, s oldalán három egymásba illő szög, s a belső szög felett három vízszintes pálcza tűnik föl. Leleőhelye: *Ispánlaki* rejtég.

91. sz. Egy füllel ellátott bronz tokos véső, mely dudoros peremén alul két vízszintes körrel s oldalán pedig két kiemelkedő ívvel van díszítve. Leleőhelye: *Ispánlaki* rejtég.

92. sz. Egy félhold alakú peremmel ellátott füles bronz véső. Leleőhelye: *Csáklya*, a Luka halmán talált rejtégből.

93. sz. Egy szárnyalt bronz véső. Leleőhelye: *Ispánlaki* rejtég.

94. sz. Egy 18 cm. hosszú bronz lándzsa, melynek pengéje hullámos szárnyal s köpűjéből kiinduló magas hengerded, illetőleg dudoros gerinczczel van ellátva. A jelzett 18 cm.-ből köpűjére 4,5, a pengéjére 13,5 cm. esik. Köpűjének átmérője 2 cm. Leleőhelye: *Csáklya*, a Luka halmán talált rejtégből.

95. sz. Egy bronz gerely, melynek köpűje 4, pengéje 5, és így

az egésznek hossza 9 cm. Lelőhelye: *Csáklya*, a Luka halmának rejtegeből.

96. sz. Egy négy oldalú csucsos gula, melynek oldallapjai áttörve tűnnek föl s az alja vízszintes körökkel van díszítve. Lelőhelye: az *ispánlaki* rejtég.

97. sz. Egy nyeles bronz sarló, mely a nyelén egy lyukat, a nyél végén egy csücsköt, s távolabb a fokán egy öntési varrányt tüntet föl. Lelőhelye: *Ispánlaki* rejtég.

98. sz. Egy kampós nyelű bronz sarló, a fokán egy öntési varránynyal. Lelőhelye: *Ispánlaki* rejtég.

99. sz. Egy bronz sarló, melynek nyelén három rovátkolt dudor észlelhető, s e három dudor közül a középsőnek alsó vége villázva kapcsolódik össze a két szélsővel, s egyszersmind a foka egy tompa csücskével van ellátva. *Ispánlaki* rejtég.

100. sz. Egy bronz nyílt karperecz, mely vésett s csoportonkint egymást metsző egyenes vonalakkal van díszítve. *Ispánlaki* rejtég.

101. sz. Egy bronz nyílt karperecz, mely vésett füzérekkel van díszítve. *Ispánlaki* rejtég.

102. sz. Egy stilizált madárral ellátott csüngő, mely a bronz korszak csecsebecseihez tartozó tagnak tekinthető. *Ispánlaki* rejtég.

103. sz. Egy nyílt bronz karperecz, melyet ivelt egyenközű dudorok folynak körül. *Ispánlaki* rejtég.

104. sz. Egy tört hegyű bronz beretva. *Ispánlaki* rejtég.

105. sz. Egy bronz hajtű, mely törött szárának tetején alapjukkal szemben álló s körökkel díszített kupot tüntet föl. Lelőhelye: *Ispánlaki* rejtég.

XI. TÁBLA. 106. sz. Egy nádlevél alakú bronz kard, mely pengéjének fedélalakulag kidomborodó gerinczével köti le figyelmünket. Markolata el van törve, de a mint még látható, pengéjével egy szerves egészet képezett. Hossza 56, szélessége az alján 4, közepe táján 3, s így fokozatosan mind keskenyebb, mignem végre $\frac{1}{2}$ cm.-be végződik. *Magyar-Igen*. Szórványos lelet.

107. sz. Egy teljesen ép bronz beretva, mely a nyél megerősítésére egy lyukkal van ellátva. *Ispánlaki* rejtég.

108. sz. Egy két gyűrűből álló bronz dísztag, melynek belső gyűrűje négy csap által van a külső gyűrűhöz kapcsolva, s a melyhez, a mint látszik, az eltört csapok nyomán még egy harmadik gyűrű is tartozhatott. *Ispánlaki* rejtég.

109. sz. Egy köpüvel ellátott két szigonyu bronz nyilcsucs, melynek köpüjéből egy hatalmas tüske ugrik ki. *Ispánlaki* rejtég.

110. sz. Egy 4 cm. átmérőjű tört tekerceses bronz korong. *Ispánlaki* rejtég.

111. sz. Egy vallásos szertartáshoz tartozó bronz lapnak fele, mely poncírozott hullámos keretén belül egy hasonlólag poncírozott kéreggel bezárt keresztet, alján pedig három átvágást tüntet föl. Talán a napimádók kultuszához tartozó tárgy. *Ispánlaki* rejtég.

112. sz. Egy bronz tutulus mint dísztag. *Ispánlaki* rejtég.

113. sz. Egy kétszigonyu bronz nyilcsucs, melynek köpűjéből egy vízszintes lapos túske ugrik ki. *Ispánlaki* rejtég.

114. Egy köpüs bronz nyilcsucs, melynek egyik szigonya le van törve. Tövisé hiányzik. *Ispánlaki* rejtég.

115. sz. Egy bronz tehénfej, mely talán mint Hera symboluma a vallásos szertartásoknál szerepelt. *Remete-Pojána* felett kimagasló Secu tetején levő őstelepből.

116. sz. Egy tört bronz füles tokos véső, melynek köpűjét egy nagyobb és egy kisebb dudor köríti, s oldalának három egymásba vágó szög szárát két kiemelkedő zsinór zárja be. *Megykerék*. Szórványos lelet.

117. sz. Egy füles sima tokos bronz véső. *Remete*. A kanyarulatnál levő őstelepből. (La kurmetura.)

XII. TÁBLA. 118. sz. Egy kampóval ellátott bronz övnek darabja, mely két sor ponczirozott redőzettel van díszítve. *Ispánlaki* rejtég.

119. sz. Egy bronz lemez, melynek felületén egy ponczirozott s egymást keresztező vonalakkal kitöltött szalag, egy ponczirozott hullámos redőzet, két önálló spirál, egy czik-czak s két hullámos vonal díszíti. Kivitele a legkezdetlegesebb. *Ispánlaki* rejtég.

120. sz. Egy bronz lemez, melyet egy egyközű ponczirozott vonalakkal kitöltött szalag, négy ponczirozott hullám redőzet, két egymást metsző hullámvonal s három ponczirozott összpontos körökből álló körönycsoport díszít. *Ispánlaki* rejtégből.

121. sz. Egy bronz lemez, melynek felső szegélyét egy kettős czik-czak, a jobb felőli szélét egy hullámredőzet, beljét pedig hat ponczirozott spirale, s a spiralék czik-czak közét pedig két hullámos vonal tölti ki. *Ispánlaki* rejtégből.

122. sz. Egy bronz lemez, melynek felső és alsó szélét két egyközű ponczirozott vonalakkal kitöltött szalag, beljét pedig négy hullámos redőzet foglalja el. *Ispánlaki* rejtég.

123. sz. Egy bronz lemez, melynek felületén öt ponczirozott egyközű vonalakkal kitöltött szalag, a második és harmadik szalag közén két egymást metsző hullámvonal tűnik föl. *Ispánlaki* rejtég.

124. sz. Egy bronz lemez, mely széles ponczirozott ivpárokkal, s belje pedig vert és ponczirozott vagy böközött rozsgokkal van ékítve. *Ispánlaki* rejtég.

125. sz. Egy bronz lemez, mely öt lyukkal s három architektonikai izezett sorral, s két sor izezett vonallal van ellátva. *Ispánlaki* rejtég. A jelzett lemezek a legkezdetlegesebb kivitelű díszítéssel vannak ellátva.

XIII. TÁBLA. 126. sz. Egy bronz sodronynyal varrott bronz hüvelynek a darabja. *Ispánlaki* rejtég.

127. sz. Egy bronz situlának (veder) a darabja, melynek mind fenekét, mind oldalát aklák tartották össze, s mely aklázott füllel s pereme

pedig egy nagyobb s három kisebb dudorral volt övezve. Magassága 50 cm. *Felső-Orbó*. Szórványos lelet.

XIV. TÁBLA. 128. sz. Egy kellőleg előkészített gyurmájú, szabad kézzel alakított, zárt kemenczében égetett vázának a töredéke, melynek peremét egy pontsorokkal beágyalt keskeny és egy szélesebb szalag övedzi s nyakát pontokkal kitöltött maeander szalag futja körül, azon alul pedig két tüzdelt ivezetes kör s egy pontsor tűnik előnkbe. Színe vörös. *Csáklyai* őstelep.

129. sz. Egy gondosan megmunkált gyurmájú, szabad kézzel alakított, zárt kemenczében égetett nagy bögrének töredéke, melynek keskeny egyenes peremét egymást keresztező egyenes vonalak, sima homoru nyakán alul pedig a két fonadéknak a között kockázott rhomboknak láncolata folyja körül. Színe vörös. *Csáklyai* őstelep.

130. sz. Egy gondosan előkészített gyurmájú, szabad kézzel idomított, zárt kemenczében égetett vázának töredéke, melynek oldalát összetett spirál ékíti. Színe fekete. *Csáklyai* őstelep.

131. sz. Egy iszapolt gyurmájú, szabad kézzel idomított, zárt kemenczében égetett vázának töredéke. Pontokkal kitöltött keskeny egyenes peremét egy pontsor övedzi körül, széles homoru nyakán alul pedig két keskeny zsinórnak között stilizált egymásba kapaszkodó kutyák futják körül. Színe vöröses barna. *Csáklyai* őstelep.

132. Egy kellően megmunkált gyurmájú, szabad kézzel alakított, zárt kemenczében égetett nagyobb bögrének töredéke. Keskeny kihajló peremét egy sima, homoru nyakát két vízszintes kör által látjuk bezárva, oldalát pedig architektonikai ívek s ezek fölött négyenkint tagozott pontok díszítik. Színe vöröses barna. *Csáklyai* telep.

133. sz. Egy kellően megmunkált gyurmájú, szabad kézzel idomított, zárt kemenczében égetett bögrének töredéke, melynek kereszttekkel ékített keskeny pereme és sima homoru nyakán alul öt sor ivezetes szalag tűnik föl, melyek közül a harmadik és az ötödik sima, az első és a második tagozott, a negyedik pedig teljesen egymást keresztező egyenes vonalakkal van kitöltve. Színe vöröses barna. *Csáklyai* őstelep.

134. sz. Egy gondosan megdolgozott gyurmájú, szabad kézzel alakított, zárt kemenczében égetett edénynek a töredéke; oldalát pontozott mintával beágyalt maeander szalagok díszítik. Színe vörös. *Csáklyai* őstelep.

135. sz. Egy iszapolt gyurmájú, szabad kézzel idomított, zárt kemenczében égetett csészének töredéke, melynek egy keskenyebb sima és egy szélesebb pontokkal kitöltött vízszintes szalagközén kidudorodó részét rhomb rácszat futja körül, s az egészet pedig egy böksor zárja be. Színe vöröses barna. *Csáklyai* őstelep.

XV. TÁBLA. 136. sz. Egy kellőleg előkészített gyurmájú, szabad kézzel alakított, szabad tűzben égetett bögrének töredéke, melynek maeanderekkel díszített széles nyakát vonalakkal kitöltött háromszögök övedzik körül és zárják be. Színe sötét barna. *Vládházi* őstelep.

137. sz. Egy gondosan előkészített gyurmáju, szabad kézzel alakított, zárt kemenczében zöld lomb füstje között égetett edény töredéke, melynek oldalát összefutó, majd szétváló spirálék ékitik. Színe sötét barna. *Vládházi* telepből.

138. sz. Egy kavicsos gyurmáju, szabad kézzel alakított, zárt kemenczében égetett két lapos fülű váza, melynek henger alakú nyak-alját egy pontsor övedzi, s oldalát pedig csücskös spirálék futják körül, hajlatait követő pontok sora által látjuk bezárva. Színe barnás fekete. *Alvinczi* Gobli őstelep.

139. sz. Egy iszapolt gyurmáju, szabad kézzel alakított, zárt kemenczében zöld lomb füstje között égetett vázának a töredéke, melynek nyak-alját egymást keresztező egyenes vonalakkal kitöltött sáv, oldalát pedig összetett spirálék övedzik. Színe feketés barna. *Vajasdi* őstelep.

140. sz. Egy műgonddal előkészített gyurmáju, szabad kézzel alakított, zárt kemenczében zöld lomb füstje között égetett bögrének a töredéke, melynek egyenes peremét mintával nyomkodott pontsorok, sima nyakának alját, valamint oldalát mintával nyomott háromszögökkel kitöltött sávoly, s ezen sávolyok közét pedig díszes maeanderszalag s közébe vetett egyenetlen oldalú, pontokkal ágyalt háromszögek díszítik. Színe fekete. *Vládháza* őstelepből.

141. sz. Egy kellőleg előkészített gyurmáju, szabad kézzel alakított, zárt kemenczében égetett szögletes keretű tálnak a töredéke, melynek széles és lapos pereme egyközű egyenes vonalakkal által van szegélyezve, felületét pedig négy-négy egyközű vonal közé szorított párhuzamos vonalak- és pontokkal kitöltött, a szög csucsából kiinduló, egymással kapcsolatban álló rhombok, s a perem szegélyét követő s nyomkodott háromszögekkel kitöltött s a négy-négy vonalból álló oszlopra támaszkodó szögek díszítik. *Vládháza*. Színe feketés barna.

142. sz. Egy gondosan előkészített gyurmáju, szabad kézzel alakított, zárt kemenczében égetett edény töredéke, melynek egyenes keskeny peremét és sima nyakának az alját egymást keresztező egyenes vonalakkal kitöltött vízszintes szalag futja körül, oldalát pedig körbe sorakozó pontok díszítik. Színe barna. *Vládháza*, őstelep.

143. sz. Egy kellőleg megmunkált gyurmáju, szabad kézzel alakított, zárt kemenczében égetett edény töredéke, melynek nyak-alját pálcácskákkal kitöltött szalag futja körül, oldalát pedig egyközű összetett spirálék ékitik. Színe sötét barna. *Vládházi* őstelep.

c) *A bronz aera IV. időszaka, vagy a tiszta bronz korból az első vas korszakba való átmeneti időszak; s mely a hallstadti időszak nevezete alatt ismeretes, s melylyel hazánkban a Tisza vidékén s az erdélyi részben a skytha kulturát találjuk párhuzamosan fellépni, s mely Kr. e. a VII. századtól a III. elejéig terjed.*

A hallstadti kulturával párhuzamos skytha kultúra tárgyai mind formailag, mind technikailag teljesen elütnek az eddig vázolt kultúra tárgyaitól. Jelesen: vas kardjai, vas törői, bronz nyilcsucai, bronz fibulái, bronz tükrei, s mindenek fölött keramikájának díszítetlen egyszerű alakjai minden kétséget kizárva, ezen skytha kultúra felismerésére vezetnek.

XVI. TÁBLA. 144. sz. Egy szerves egészet képező bronz tükör, melynek korongja egy a hornyolt nyelen guggoló szarvason nyugszik, s a nyél végét pedig egy kullogó farkas zárja be. *Pókafalva*. Szórványos lelet.

145. sz. Egy bronz hüvelyvéggel (Ortband) ellátott vas lándzsa, mely hüvelyvég két sor áttört háromszögökkel van díszítve. Sirlelet. *Nyárad-Szent-Benedek*.

146. sz. Egy rövid egyélű vas tör vagy kard; pengéjének hegye le van törve, markolatának alját egy szivalaku vas lemez, végét pedig derékszög alatt egy vas pálcza zárja be. Hüvelyének vége melléje van csatolva. Sirlelet. Dancs Mózes úr *miriszlói* szőlőjéből.

147—148. sz. Hosszu tuskével ellátott levél alaku köpüs bronz nyilcsucs. Sirlelet. *Nyárad-Szent-Benedek*.

149—150. sz. Három élű köpüs és szigonyos bronz nyilcsucs. Sirlelet. *Nyárad-Szent-Benedek*.

151. sz. Egy átlukasztott csonka bronz kupocska. Sirlelet. *Nyárad-Szent-Benedek*.

152. sz. Egy vas lándzsa, mely bronz hüvelyvéggel (Ortband) együtt találtatott. A hüvelyvég öt bordával van díszítve. Lehelye: *Nagy-Enyed*. A sétatéri skytha temető.

153. sz. Egy kétélű vas szekercze. Lehelye: *Nagy-Enyed*. A sétatéri skytha temető.

154. sz. Egy vas tör, melynek pengéje ketté van törve, lapos nyelének végét derékszög alatt egy vas lécz zárja be. *Nagy-Enyed*. A sétatéri skytha temető.

155—156. sz. Két levél alaku bronz nyilcsucs, melynek köpüből tövisék ugranak ki. *Nagy-Enyed*. Sétatéri sirlelet.

157—158. sz. Két háromélű köpüs bronz nyilcsucs, melyeknek élei szigonyokban végződnek. *Nagy-Enyed*. Sétatéri sirlelet.

159—160. sz. Háromélű köpüs bronz nyilcsucsok, melyeknek éléből tuskék ugranak ki. *Nagy-Enyed*. Sétatéri sirlelet.

161. sz. Egy arany sodronynak darabja, melynek ép végét kup határolja. *Nagy-Enyed*. Sétatéri sirmező.

XVII. TÁBLA. 162—163—164—165. sz. Kereszt alaku bronz csöves láncszemek mind a két oldalról tüntetve fel. *Nagy-Enyed*. Kakasdombi skytha sirlelet.

166—167. sz. A láncz két végét összekapcsoló vagy összetartó bronz rozsag, vagy koszoru. *Nagy-Enyed*. Kakasdombi skytha sirlelet.

168. sz. Egy hanyagul előkészített gyurmáju, szabad kézzel alakított, szabad tűzben égetett csésze, mely a csésze peremére támaszkodó nagy hengerded füllel volt ellátva. *Nagy-Enyed*. A kakasdombi sirból.

169. sz. Egy vésett gyűrű sorból álló tömör bronz karperecz. *Nagy-Enyed*. Sétatéri skytha sirlelet.

170. sz. Egy bronz karperecz, melynek domboru felülete közbevetett nyolcz vésett vonal által nyolcz mezőre van felosztva, s minden mező egy-egy stilizált domboru rovarral van díszítve. *Nagy-Enyed*. Sétatéri skytha sirból.

171. sz. Egy vas halászhorog, melynek közepe csavart, a többi része négy szögre van verve. *Nagy-Enyed*. Sétatéri skytha sirlelet.

172. sz. Egy bronz karika vagy halántékgyűrű. *Nagy-Enyed*. Sétatéri skytha sirlelet.

173. sz. Egy köpüs, tuskével ellátott három élű bronz nyilcsucs. *Nagy-Enyed*. Sétatéri skytha sirlelet.

174—175. sz. Két bronz lemezke, melyeknek központjából vert pontokkal díszített sugarak lövelnek ki. *Nagy-Enyed*. Sétatéri skytha sirlelet.

176. sz. Egy kellőleg előkészített gyurmáju, szabad kézzel alakított, szabad tűzben égetett, simára csiszolt díszítetlen csésze. *Csombord*. Skytha sirlelet.

177. sz. Egy korong alaku két tagu bronz tükör, melynek vas nyele szegeccsel volt a koronghoz csatolva. *Nagy-Enyed*. Skytha sirlelet.

178. sz. Egy kellőleg megmunkált gyurmáju, szabad kézzel alakított, szabad tűzben égetett merike (ívócsésze), mely peremére támaszkodó s magasan kihegyezett hengerded füllel van ellátva. *Csombord*. Skytha sirlelet.

XVIII. TÁBLA. 179. sz. Egy hanyagul előkészített gyurmáju, szabad kézzel alakított, szabad tűzben égetett díszítetlen csésze, mely peremén nyugvó hengerded nagy füllel van ellátva és erősítve. *Nagy-Enyed*. Sétatéri skytha sirlelet.

180. sz. Egy kellően előkészített gyurmáju, szabad kézzel alakított, szabad tűzben égetett nagyszabásu váza, melynek kidudorodó oldala négy plasztikailag felrakott csücskét tüntet fel. Felszínén semmi díszítés. *Nagy-Enyed*. Sétatéri skytha sirlelet.

181. sz. Egy hanyagul megmunkált gyurmáju, szabad kézzel alakított, szabad tűzben égetett letört fülű, díszítetlen csésze. *Nagy-Enyed*. Sétatéri skytha sirlelet.

182. sz. Egy kellőleg előkészített gyurmájú, szabad kézzel alakított, szabad tűzben égetett két hengerded fülű csésze, mely a fülek közé plasztikailag felrakott csücskével van ellátva. Sima fényesre csiszolt felületén semmi díszítés. *Nagy-Enyed*. Sétatéri skytha sirlelet.

183. sz. Egy hanyagul kezelt gyurmájú, szabad kézzel alakított, szabad tűzben égetett csésze, mely peremén nyugvó magasan hegyezett hengerded füllel van ellátva. Sima felületén semmi díszítést sem tüntet föl. *Nagy-Enyed*. Sétatéri skytha sirlelet.

184. sz. Egy kellőleg megmunkált gyurmájú, szabad kézzel alakított, szabad tűzben égetett csésze, mely farkasfejből végződő s magasan kiemelkedő nagyszabású füllel van ellátva, oldalát pedig plasztikailag felrakott három csücske díszíti. Felülete simára van csiszolva. *Nagy-Enyed*. Sétatéri skytha sirlelet.

185. sz. Egy agyag gyöngy. *Nagy-Enyed*. Sétatéri sirból.

186. sz. Egy durva gyurmájú, szabad kézzel alakított és szabad tűzben égetett csésze, melynek hengerded kiemelkedő füle az edény peremén nyugszik. *Nagy-Enyed*. Sétatéri skytha sirlelet.

XIX. TÁBLA. 187., 188., 189., 190. sz. Három egész és egy tört bronz sodronyból való nyílt karperecz, melyeknek végei egy-egy kis makkban vagy kupban végződnek. Vastagságuk 3 mm., s az egészek belvilágának átmérője 4 cm. Lelőhelye: *Nagy-Enyed*. A sétatéri skytha sirlelet.

A gerepeni skytha temető leletei.

Gerepen a nagyenyedi határnak északról délre terjedő fensíkja, melynek keleti lejtőjét szőlők, fenlapályát erdőségek borítják. Ennek északi végén, Fonyó József szőlőjének mintegy 35 m. magaslatán, földforgató munkásai az 1899. év tavaszán egy sirra bukkantak, melyben egy embernek északnyugatról délkeletre irányuló elsorvadott váza feküdt. E váz környezetéről több érdekes tárgyat kapartak össze, melyeket később a tulajdonosnak a kezéhez szolgáltatottak. Sajnos, hogy ezen feltárásnál ahhoz értő ember nem volt jelen. A leletek mind skytha kulturára vallanak. Névszerint: két ezüst és két bronz sodrony karperecz, egy bronz fibulának három fordulóból álló tekerese — talán éppen egy ivfibulának a töredéke —, egy bronz háromélű nyilcsucs, egy bronz karika, egy horgony (Anker) alakú bronz csüngő, egy kis vas kés, több jelentéktelen vas darab, négy pászta és egy borostyánkő gyöngy teszik a lelet összegét.

E feltárást nyomán később a nagyenyedi főiskola régiségtárának őre, Bodrogi János tanár ur, az ásatást tovább folytatván, csakhamar egy második tetemet tárt fel, mely az előbbivel hasonló helyzetben és állapotban tünt föl. A tetem bal oldalánál 28 csont és 5 drb bronz nyilcsucs, egy vas hüvelyvég (Ortband) és egy agyag csésze volt elhe-

lyezve. Mindezek azon reményre jogosítanak, hogy tovább kutatva, számos skytha kulturára vonatkozó tárgynak jutunk birtokába.

191. sz. Az ezüst lemezből való nyílt karpereczeknek közepét egy terebelt, két szélét pedig szegélyének visszásával alakított zsinórzat díszíti. Legnagyobb szélessége 2 cm., mely vége felé csökkenve, végre két stilizált kigyófejben végződik. Belvilágának átmérője 5.2 cm. Lelőhelye: a Fonyó József szőlője feletti fensik.

192. sz. Egy vastag bronz sodronyból való nyílt karperecz, melynek vastagsága a középtájon 5, a vége felé 3 mm.-re csökkenve, végei egymás mellett 5 cm.-ig haladó futammal tompán megszakadnak. Belvilágának átmérője 6 cm. Lelőhelye: a Fonyó József szőlője feletti *gerepeni* fensik.

193. sz. Egy vékony bronz sodronyból való nyílt karperecz, melynek mindkét végét egy makk vagy kup határolja. Vastagsága 3 mm, belvilágának átmérője 4 cm. Lelőhelye: a Fonyó József szőlője feletti *gerepeni* fensik.

194. sz. Egy vas hüvelyvég (Ortband), melynek kupdad végét egy gyűrűzet zárja be. Lelőhelye: a Fonyó József szőlője feletti *gerepeni* fensik.

195., 196., 197., 198., 199. sz. Öt darab háromélű bronz nyilcsucs, melyek közül a leghosszabb 2.5, a legrövidebb pedig 1.8 cm. Nevezetes sajátáguk, hogy köpüje egynek sem nyulik a nyilcsucs zömén tul, töviseik pedig hiányzanak. Lelőhelye: a Fonyó József szőlője feletti *gerepeni* fensik.

200., 201., 202., 203., 204., 205. sz. Hat darab csont nyilcsucs, melyek közül öt négyszögű, egy pedig henger alaku. A négyszögűek különböző hosszúságúak, a leghosszabb 2.5, a legrövidebb pedig 1.5 cm. Sajátáguk, hogy a csucs felé sebesen elvékonyodnak s köpüjök sem terjed a test zömén tul. Lelőhelye: a Fonyó József szőlője feletti *gerepeni* fensik.

206. sz. Egy horgony (Anker) alaku bronz csüngő, melynek egyik szigonya le van törve. Hossza 4.5 cm. Lelőhelye: a Fonyó József szőlője feletti *gerepeni* fensik.

207. sz. Egy bronz fibulának három fordulóval való fejtekerese. (Talán épp egy ivfibulának a töredéke.)

208. sz. Egy bronz karika, melynek belvilága 1.5 cm., vastagsága 3 mm. Lelőhelye: a Fonyó József szőlője feletti *gerepeni* fensik,

209., 210., 211., 212., 213. sz. Öt darab gyöngy, melyek közül négy likacsos szövetű pászta anyagból, egy pedig borostyánkőből való. A pászta anyagból valók közül kettőnek sima felülete kékes színárnyalattal tűnik föl, kettő pedig mélyített alju fehér és zöld zománcz anyagból alkotott bubokkal van ellátva. Az egyikken három, a másikon hat ilyen (zománczos) bub tűnik föl. A gömböknek középpontból terjedő sugarai mintegy 1 cm. hosszúak. Lelőhelyei: a Fonyó József szőlője feletti *gerepeni* fensik.

A jelzett leletek közül nevezetesen azok a gyöngyök kötik le figyelmünket, melyek zománczos anyagbubokkal, mint a La Tène kultúrát jellemző díszítéssel vannak ellátva. És már ezen gyöngyöknek a skytha tárgyakkal egyugyanazon sírban való előfordulása azon visszautasíthatatlan következtetésre vezet, hogy hazánk Erdély részét úgy kell tekintenünk, mint Európa délnyugati és Ázsia északkeleti kulturájának és műstyljének összeforrasztó és egymást átható góczpontját, de a mely műstyl később a római civilizáció befolyása alatt egy újabb stylnek szolgált alapjául, a mint azt a vas technikájának második szakában, illetőleg a La Tène kultúra tárgyalásánál különösen a ruhakapsok vagy fibulák módosulásai fognak igazolni.

d) *La Tène, vagy a vas kor második szaka, mely a Kr. e. III. századtól a Kr. szül. u. első század végéig terjed, azonban hazánk erdélyi részében csak a Kr. e. utolsó században lép föl s a Kr. szül. utáni század végéig látszik terjedni, a midőn a mindent magába olvasztó római kultúra befolyása következtében tárgyai módosulva és megváltozva tűnnek föl.*

XX. TÁBLA. 214. sz. Egy iszapolt gyurmáju, korongon alakított, zárt kemenczében zöld lomb füstje között égetett csészének töredéke, melynek sima homoru nyakát egyetlen egy dudoros zsinór övedzi körül. Szine fekete. *Nagy-Enyed*, az Órhegy keleti oldalán a levélszini urnatemetőből.

215. sz. Egy kellően iszapolt gyurmáju, korongon alakított, zárt kemenczében zöld lomb füstje közt égetett kecses vázának töredéke, melynek gyöngén kihajló sima pereme és sima homoru nyakán alul egy vastagabb és egy keskenyebb dudoros zsinór fut végig. Szine fekete. *Nagy-Enyed*, a levélszini urnatemetőből.

216. sz. Egy gondosan iszapolt gyurmáju, korongon alakított, zárt kemenczében égetett tányérnak alja, mely erős égetés után csilámos okrás vízbe mártva, a felületére tapadott finom üleppel együtt még egyszer mérsékelt tűzben van kiégetve. Fenekének keskeny talpa és zárdudora római műre látszik vallani. Szine halvány sárga. *Nagy-Enyed*, a levélszini urnatemetőből.

217. sz. Egy iszapolt gyurmáju, korongon alakított, zárt kemenczében zöld lomb füstje közt égetett csésze töredéke, melynek sima egyenes nyakán egyetlen egy keskeny dudoros zsinór tűnik föl. Szine fekete. *Nagy-Enyed*, a levélszini urnatemetőből.

218. sz. Egy kannácska, mely szabad kézzel alakítva, szabad tűzben van égetve. Sugár alakja, magasan fennálló füle és homoru talpa római kultúra befolyására enged következtetni. *Nagy-Enyed*. Levélszini urnatemető.

219. sz. Egy vas kard, mely pengéjének alján félhold alakú kivágásával minden kétséget kizárva, a La Tène kultúrának legjelle-

zőbb kifejezésére emlékeztet. A penge hossza 65, a szélessége 5, a vége felé 3, s gomboly nélküli markolata 7 cm. *Nagy-Enyed*, a levélszíni urnatemetőből.

220. sz. Ugyanazon méretű és ugyanazon típusu vas kard, de a mely erőszakos meghajlításokat tüntet föl. *Nagy-Enyed*, a levélszíni urnatemetőből.

221. sz. La Tène kard vas hüvelye, mely félhold alakú hüvelyfő (Mundstück) szegecselt kapocsával s a hüvelyvég (Ortband) stilizált állatfejével ragadja meg figyelmünket. *Nagy-Enyed*, a levélszíni urnatemetőből.

XXI. TÁBLA. 222. sz. Egy vas kés, melynek a foka felé kiugró hegye s az él felé hajló korongos markolata minden kétségen felül La Tène típusra vall. *Nagy-Enyed*, a levélszíni urnatemetőből.

223. sz. La Tène jellegű vas fibula, melynek visszahajlitott lába a kengyelen találja támpontját. *Nagy-Enyed*, a levélszíni urnatemetőből.

224., 225. sz. Egy lónak két zápfoga. *Nagy-Enyed*, a levélszíni urnatemetőből.

226., 227. sz. Egy lónak lábszárcsontja és csuklója. *Nagy-Enyed*, a levélszíni urnatemetőből.

228. sz. Egy ismeretlen rendeltetésű vas tárgynak a töredéke. A *királypataki* rejtgeből.

229. sz. Egy La Tène típusu vas kardnak töredéke. *Királypataki* rejtgeből.

230. sz. Egy La Tène típusu vas kardnak töredéke. *Királypataki* rejtgeből.

231. sz. Egy La Tène típusu vas kardnak meghajlitott vége. *Királypataki* rejtgeből.

232. sz. Egy éles gerinczű vas lándzsa. *Királypataki* rejtgeből.

233. sz. Egy vas gerely. *Királypataki* rejtgeből.

234. sz. Egy II. Fülöp korából való tetradrachmának avers és revers formája. *Királypataka*. Szórványos lelet.

XXII. TÁBLA. 235. sz. Egy 15 cm. hosszú kéttagu vas láncz, melynek mindenik tagja 4 cm. hosszú, s melynek két elyptikus alakú gyűrűje egy-egy három- és négydudoros pálcza által függ össze, s az egyik tag vége egy szabadon mozgó karikával van ellátva. Lelőhelye: *Nagy-Enyed*, a levélszíni urnatemető.

236., 237. sz. Két ürelyes bronz korong, mely közepén egy-egy lyukkal van ellátva. Lelőhelye: *Nagy-Enyed*, a levélszíni urnatemető.

238. sz. Egy tömör bronz karika. Lelőhelye: *Nagy-Enyed*, a levélszíni urnatemető.

239. sz. Egy paizsnak bronz bubja. Lelőhelye: *Nagy-Enyed*, a levélszíni urnatemető.

240. sz. Egy füles bronz gomb. Lelőhelye: *Nagy-Enyed*, a levélszíni urnatemető.

241. sz. Egy határozatlan rendeltetésű bronz dísztag. Lelőhelye: *Nagy-Enyed*, a levélszíni urnatemető.

242. sz. Egy bronz sodronyból készült fülönfüggő. Lelőhelye: *Nagy-Enyed*, a levélszíni urnatemető.

243. sz. Egy csavaros vas fogantyúnak mintegy fele. Lelőhelye: *Csáklya*, a zuhatag melletti őstelep.

244. sz. Egy vas késnek vésetekkel díszített bronz nyele. Lelőhelye: *Csáklya*, a zuhatag melletti őstelep.

245. sz. Egy kisdud vas üllő. Lelőhelye: *Csáklya*, a zuhatag melletti őstelep.

246. sz. A bronz kések alakjaival analog vas kés. Lelőhelye: *Csáklya*, a zuhatag melletti őstelep.

XXIII. TÁBLA. 247. sz. Egy díszített aczél lemezzel burkolt — duplizált — éles gerinczű vas lándzsa. Lelőhelye: *Csáklya*, a zuhatag melletti őstelep.

248. sz. Egy szárnyas vas véső, mely szokatlan nagy ívű éllel van ellátva. Lelőhelye: *Csáklya*, a zuhatag melletti őstelep.

249. sz. Egy gyűrűből kiinduló s egy gyűrűben végződő csavaros vas láncz. Lelőhelye: *Csáklya*, a zuhatag melletti őstelep.

250. sz. Egy vas csipesz. Lelőhelye: *Csáklya*, a zuhatag melletti őstelep.

251. sz. Egy vas bőrvakaró. Lelőhelye: *Csáklya*, a zuhatag melletti őstelep.

252. sz. Egy csákányfejjel ellátott köpüs vas kés, mely talán a harci szekerek tengelyvégén nyert alkalmazást. Lelőhelye: *Nyirmező*, Valea-Buni. Szórványos lelet.

253. sz. Egy bronz fibula vagy ruhakapocs, melynek lapos kengyele szalagos díszítéssel van ellátva, tekercsfeje pedig bronz lemezbe van burkolva. Lelőhelye: *Csáklya*, a zuhatag melletti őstelep.

254. sz. Egy korongos fejű bronz fibula vagy ruhakapocs, mely kengyelének közepén öt gyűrűvel, végén pedig egy felfelé hajló gömbbel van ellátva. Lelőhelye: *Csáklya*, a zuhatag melletti őstelep.

255. sz. Egy T alakú bronz fibula vagy ruhakapocs, melynek fejtekerese a középtájon egy kampóval van leszoritva (ezért kampós fibulának is nevezik), s kengyelének nyaka és teste egy-egy dudorral, vége pedig egy csillaggal díszített felfelé hajló gömbbel van ellátva. Lelőhelye: *Csáklya*, a zuhatag melletti őstelep.

256. sz. Egy tüzdelt (ponczirozott) félkorongu bronz fibula vagy ruhakapocs, melynek sima, felfelé hajló kengyelvége egy gyűrűvel van díszítve. Lelőhelye: *Csáklya*, a zuhatag melletti őstelep.

257. sz. Egy sima bronz karperecz. Lelőhelye: *Árapatak* (Háromszékmege). Szórványos lelet.

258. sz. Egy hármás bubu bronz karperecz. Lelőhelye: *Árapatak* (Háromszékmege). Szórványos lelet.

259. sz. Egy fületlen tokos vas véső, mely félhold alakú köpűvel van ellátva. Lelőhelye: *Megykerék* (Alsófehérmegye). Szórványos lelet.

260. sz. Egy bronz karika, melynek domboru felülete vésett trapézekkel vagy ferdényekkel van díszítve. Lelőhelye ismeretlen.

261. sz. Hármás bubokkal díszített karperecz. Lelőhelye: *Péterfalva* (Szebenmegye). Szórványos lelet.

262. sz. Egy lapos bronz karika, melynek felülete vésett trapézekkel vagy ferdényekkel van díszítve. Lelőhelye ismeretlen.

* * *

Mindezek után, ha azt a kérdést tesszük fel, hogy minő népcsaládhoz tartozók lehettek azok, kik a jelzett emlékeket és leleteket őstelepeinken hátrahagyták, mind a neolith, mind a bronz aera három első korszakára nézve feleletünkkel adósok maradunk. Hisz a jelzett korokra vonatkozó népeknek csak egyszerű osztályozására hivatkozhatunk. De a raceoknak mélyebb kutatásai, melyek azoknak ismeretére vezetnének, egészen hiányoznak. Egy szóval ethnikai ismereteink nagyon, de nagyon hézagosak, homályosak és elmosódottak. Sőt embertani (antropologiai) tekintetben is, mely az embert csak mint embert a test jellemeinek alapján tárgyalja s jelzi azokat a különbségeket, melyek bizonyos típusok és raceok meghatározására szolgálnak, a neolith aera végszaka, azaz a zsugorítottan temetkezők s a bronz aera negyedik fokozatára vonatkozó sírok emlékein, azaz a skytha sírok leletein kívül semmiféle adatok és emlékek nem állanak rendelkezésünkre; nem állanak főleg azért, mert a zsinég-, harangalaku serlegek és szalagdíszítési módzerek, mint a neolith aera három első szakára, valamint a bronz aera három első fejlődési fokára vonatkozó sírok emlékei, még eddig senki által fel nem tárattak, nem hozattak napfényre, hogy legyen világosság.

De mindennek daczára tudjuk, hogy keleten, honnan a támadó fény sugarai felénk lövelnek, az Eufrates és Tigris közének legrégebb lakói oly rokon néptörzsek voltak, melyek Előázsia többi népeivel semmi rokonsági viszonyban nem állottak, kik történelmi korszakuknak folyamában, sőt még előbb, nyelvüket és nemzetiségüket elvesztették s az őket környező törzsekbe olvadtak.

Tudjuk, hogy a *Makán* földjén, a két folyam torkolatánál, a *summerek* voltak letelepedve; a két folyam északi részében, a *Melchhu* földjén, a Mesopotamia határszéléig laktak az *akkadok*, Akkad fővárosukról nyerve elnevezésüket, mely Babylontól északra feküdt.

Oppert és *Delitzsch* a *summereket* turániaknak tartja; *Lenorman* és az *angol iskola* a *summereket kushitaknak*, az *akkadokat* ellenben turániaknak állítja. Azonban bármint legyen, e két népnek összeolvadásából származott Chaldeának hatalma és kulturája, mely messze nyugotra kisugárzott.

A turáni race a kushitáktól egészen különböző és nem képez egy egységes típust. Egy keveréknek látszik, mely a fehér és sárga race keresztezéséből állott elő. Némely törzsek a fehér, mások a sárga

race-val állanak közelebbi rokonságban. De ezen két véglet között is még számos varietásokkal találkozunk, azonban mindemellett nyelvbeli rokonságuknál fogva mind egy népcsaládhoz tartozóknak mondhatjuk.

A török hagyományok szerint a turániak őshazája a Pamir fensíkjától északra az *Allái* hegység völgyeiben lett volna. E völgyek minden oldalról vas hegyek által voltak környezve, azonban egy nagy tűz alkalmával a zárlatnak egy része megolvadt s útat nyitott a belakók kiszabadulására. Ekkor a népnek egy része nyugot felé tört, s Európa véghatáráig huzódott, melynek utómaradványaiul a *baskirokat* tekinthetjük; a másik része dél felé vonult, s *Baktria* síkját foglalta el, különösen annak északi részét, mely később Media néven szerepel; többen nyugoti irányban haladtak *Atropatane* felé Armeniába, sőt Kis-Ázsiába is benyomultak. Mások dél felé huzódtak, s Irán fensíkjának lábainál, *Susianak* síkjain, valamint a Tigris és Eufrates partjain alapítottak maguknak otthont.

Maguk a skythák is, mint az emberiségnek legrégebbi fajtái, a turániakhoz tartoznak, kik a Finnland mocsaraitól kezdve egészen az Amur partjaiig egész Európát és Ázsiát lakták. Az őshagyományok tartották fenn azt a nézetet (melyet újabb időben Lenorman és dr. Schrader is megerősítenek), hogy mielőtt a hódító és kultur népek Ázsiában kifejlődtek volna, azt a skythák 15 száz évig uralták.

Azonban a turániakon kívül az emlékek még más, egészen különböző temperamentumu és fajtájú régi népről is tanuskodnak. A hagyományok őshazájukat Baktriába helyezik, a Kush földére, melyet Gihon folyója áztat. Törzsöküknek egy része az *Amu-Darja* és a *Syr-Darja* partjain, azon hegység lába felé tört, mely Buchara síkját Irán fel-földjétől elválasztja, s mai napig Hindu-Kush nevezettel bír. Mások egész Kis-Ázsiáig nyomultak előre, s a károknek s velök rokon népeknek lettek törzsatyái. Többen az Indus folyam mentén vonultak tovább, s a dekáni fensíkra is kiterjeszkedtek. A merészebbek Perzsián és Arábián keresztül Bab-el-Mandeb szorosáig vándoroltak, s azt keresztül-hajózva a kék Nilus partjain maguknak szilárd lakást alapítottak, a kiknek utódai a megvetett *kushok*. De még a Középtenger keleti partjain is mint őshagyományok szerepelt. Így terjeszkedett ki a Ganges partjaitól egészen a Nilus partjáig, s a Görög tengertől az Indiai tengerig. Az őshagyományok és hatalmuk azon századokban, melyekben a hellen törzsek történelmi életre keltek, már hanyatlóban volt, de mégis elhatolt Görögországba is. A költők Memnont mint Susa alapítóját s mint Priamus szövetségesét léptetik föl a történelem színpadára. Homer az aethiopokat mint legbölcsebb s mint legtávolabb lakó embereket énekl meg, kiknek egy része a nap támadása, a másik a nap nyugtánál lakik. Nyelvök, úgy látszik, a héber, arabs és a többi semi népcsaládhoz tartozókkal áll rokonságban.

Az *árja* népcsalád népeinek vándorlása már a történelmi idő küszöbére esik. Általános feltevés szerint a 2000. év táján Kr. e. jöttek

az árja népek mozgásba. Kiindulási pontjuk a Hindu-Kush, s az Indus felső völgye és a Pamir fensíkja. Innen indul ki az első raj délkeletnek; átkelve az Induson, az öt folyam vidékén telepedtek le. A másik nyugot felé indult, maga előtt üzve a gyér turán faju őslakosokat, s egymásután szállva meg az iráni fensík, a régi Perzsia és Media tartományát. A harmadik észak-keletnek fordult, s részint Kis-Ázsiát népesítette meg, részint átkelve a turkesztáni sikon Európába nyomult. E népcsalád képviseli a mai világ kulturáját.

Ennek első raja a kelta volt, mely hajdan az egész világot ellepte a Dontól az Atlanti Óceánig. Ezeknek nyomában a germán népek jöttek, s a keltákat mindinkább nyugatra szorítva, egyfelől Skandináviát, másfelől Közép-Európát elárasztva. A harmadik nagy raj volt a szláv, mely keleti Európában telepedett le, hihetőleg nyomban a germánok után, Kr. u. az V. században. De hihető, hogy ott laktak Herodoth korában is mint a harcos skytháknak alattvalói. Hogy e nagy népfajta oly későn jelenik meg a történelemben, annak oka abban van, hogy egyik hódító kezéből a másikba került, mert ugyanis a skythák után a sarmaták, utánuk a gótok s csak Attila halála után említi a történelem az antokat és a vendeket önállóknak.

Az árja népcsalád egy más raja Kis-Ázsiában, vagy a tenger szorosánál, vagy megkerülve a Káspi és Feketetengert, végre a Duna völgyén Európába nyomult. Ennek két ágát lehet megkülönböztetnünk:

1. a thrák-illírt a Balkán félszigeten, melyhez a geták és dákok is tartoznak;

2. a pelasg, vagy új görög-itáliai ágat, melynek egyik része Görögországot és a szigeteket, a másik Itáliát népesítette meg. Talán a pelasg ág az, mely a thrák-illírek közvetítésével kizárólag a neolith és bronz korra vonatkozólag hazánkba is rajokat bocsátott. Ezt sejteti emlékeink nagy része.

És már mindezek előrebocsátása után, ha azokat a kezdetleges vastag falu, rosszul égetett s legfeljebb össze-vissza vetett karczolatokkal díszített agyag edény töredékeket, azokat az átfurt kő sulykokat, átfurt kő galyhókat, kő törőket és kő késeket, melyek őstelepeinken előfordulnak, az árja népcsaládhoz tartozó első betelepülőknek tulajdonítom, azt hiszem, nem tévedek. Nézetem abban leli főleg támpontját, hogy az első betelepülők agyagművességének fokozatos szerves fejlődése s kő eszközeinek formája és technikája egészen a fémek aerájáig sehol megszakítva nem tűnik föl, azaz a zsinég, a harangidomu serlegek s a szalagdízitmények egy összefüggő sorban, mondhatjuk, egy szerves egészet képezve jelennek meg, sőt még a fémek és érczek korszakába is átnyulnak, megjegyezve, hogy ezen fém és ércz tárgyak legnagyobb részét behozottaknak s nagy részben phöni produktumoknak állítom. És miután a phönikiek a semi népcsaláddal állanak rokonságban, ha nem is közvetlenül, de közvetve az ő kulturbefolyásukat sem tagadhatjuk meg.

De már a bronz aera negyedik szakában mintegy varázsütésre nagy változás áll be mind a keramika, mind a fém és ércz eszközök formája, technikája és dekorációjában. És ez a turáni, illetőleg a skytha kultúra rögtönös fellépésében leli magyarázatát. És a mint látszik, mintegy 3—4 századon keresztül uralgott, a mint ezt megyénk területén feltárt sirmellékletek igazolják. Igen, mindaddig, míg a skythák, geták, dákok, sarmaták s talán a quadok, markomannok és jázigok által ki és vissza nem szorítottak keleti hazájukba. És ezzel ismét egy új kulturát látunk előtérbe lépni, és ez az ugynevezett La Tène kultúra, mely a turáni kultúrával színezve, végre a mindent magába olvasztó római kultúrába mosódik és enyészik el.

Ezek szerint árja, semi, turáni népcsaládokhoz tartozó népeknek kulturáját láthatjuk feltárt emlékeinkben. De hogy a jelzett népcsaládok melyik race-a élt egykor őstelepeinken, ezt még ez idő szerint kimutatni képesek nem vagyunk, ez a jövőnek van fentartva.

És úgy tetszik, mintha ez a jövő nem volna igen messze, miután a kolozsvári egyetem archeologiai tanszékén egy olyan férfit üdvözölhetünk, ki archeologiai nagy ismereteivel és ez ügy iránti lelkesedéssel épp ezen kérdések megoldására van hivatva.

